

חובות ביחסי הורים וילדים

פרק יא

ערכה: קורין בריח

• קשר בין הורים וילדים הוא קשר משמעותי ואמיץ
הנמשך כל החיים.

קשר שיש בו אהבה ונתינה, דאגה והכוונה.
על ההורים מוטלות חובות הקשורות לצרכים
הבסיסיים של ילדיהם ולהכנתם לקראת חיים
בוגרים ועצמאיים.

על הילדים מוטלות חובות הקשורות בבניית קשר
מכבד כלפי הוריהם. חובות אלו מעוגנות בהלכה.

**מצוות כיבוד הורים היא אחת ממצוות
היסוד הנמנות בעשרת הדברות.**

**"כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך
על האדמה אשר ה' אלוקיך נותן לך"**

**מצוות מורא הורים נמצאת בפרשת
קדושים:**

**"איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמורו
אני ה' אלוקיכם"**

מה משמעותם המעשית של ציונים אלו לכבד את הורינו ולירוא מהם?
פרטי הדינים מרובים ונלמד רק מעט מהם.

שולחן ערוך:

➤ צריך ליזהר מאד בכבוד אביו ואמו ובמוראם.

➤ איזה מורא, לא יעמוד במקומו המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו, או מקום המיוחד לו להתפלל; ולא ישב במקום המיוחד לו להסב בביתו; ולא סותר את דבריו ולא מכריע את דבריו בפניו, אפילו לומר נראין דברי אבא; ולא יקראנו בשמו, לא בחייו ולא במותו, אלא אומר: אבא מארי. היה שם אביו כשם אחרים, משנה שמם, אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. אבל שם שרגילים בו מותר לקרות אחרים שלא בפניו (טור).

➤ איזהו כבוד, מאכילו ומשקהו, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא. ויתנו לו בסבר פנים יפות, שאפילו מאכילו בכל יום פטומות והראה לו פנים זועפות, נענש עליו

➤ חייב לעמוד מפני אביו. ואם האב תלמיד בנו, כל אחד מהם עומד מפני השני.

➤ ראה אביו שעבר על דברי תורה, לא יאמר לו: עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו: אבא כתוב בתורה כך וכך, כאילו הוא שואל ממנו ולא כמזהירו, והוא יבין בעצמו ולא יתבייש. ואם היה אומר שמועה בטעות, לא יאמר לו: לא תתני הכי

➤ אמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין מצוה עשה בין מצות לא תעשה, אפילו מצוה של דבריהם, לא ישמע לו.

כיבוד ומורא הורים

- מצוות **כיבוד הורים** קשורה בפן של מצוות ה"עשה"- עשייה של שירות, עזרה ודאגה להורים (מלביש, מוציא, מכניס, מאכיל...) ,
- ואילו מצות **מורא אב ואם** (שנזכרת בשולחן ערוך) קשורה ב"לא תעשה" הימנעות מפגיעה בכבודם של ההורים ונתינת יחס ראוי ונכון כלפיהם. (לא יש במקומו, לא יסתור את דבריו, לא יכריע את דבריו, ...)

טעם מצוות כיבוד הורים:

ספר החינוך: מצוות כיבוד הורים היא ביטוי להכרת הטובה כלפי ההורים

שהביאו את האדם לעולם והשקיעו בגידולו.

"שלא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית"

ויתן אל ליבו, כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, וגם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו.

מעבר לכך, דרך מצות כיבוד ההורים מפתח האדם הכרת הטוב גם כלפי הקב"ה שברא את העולם כולו ובכללו אותו, שהוציאו לאוויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלמות איבריו, ונתן בו נפש יודעת ומשכלת..

ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי לו להיזהר בעבודתו ברוך הוא.

שתי סיבות על פי ספר החינוך: הכרת הטוב להוריו שגידלו אותו והשקיעו בו מקטנותו.

ומתוך כך הכרת הטוב לקב"ה שברא אותו ומספק לו כל צרכיו

וכוחות נפש לפתח את חייו.

טעם מצוות כיבוד הורים:

• **רבנו בחיי:** בארבעת הדברות הראשונים הזהירו בכבוד האב העליון הראשון-הקב"ה,

ועתה רוצה לחתום את הלוח בכבוד האב האחרון התחתון, ואמר: כשם שציוותך בכבודי כן אני מצווך היום בכבוד אביך ואמך שהם שותפים עימי ביצירתך. ולא פירש הכתוב איך לכבד, כי יש ללמוד אותו מכבוד הקב"ה, וכשם שהזכיר בקב"ה שיודה בו ובמציאותו שהוא אלוקיו (אנכי ה' אלוקיך) כן יתחייב שיודה במולידיו שהם אביו ואמו, וכשם שהזכיר "לא יהיה לך" שלא יכפור בו, כן יתחייב שלא יכפור באביו לומר על אדם אחר שהוא אביו, ויתחייב עוד שלא ישבע בשם אביו וחיי אביו לשקר ולשוא, ושלא יעבוד אותו מפני ירושת ממון או ירושת כבוד. ועוד יש בכלל הכבוד דברים שנצטוונו בהם והחכמים פירשו אותם

מאכילו ומשקהו ומלבישו ועוד...וידוע כי לשון כבוד נופל על הממון כלשון: "כבד את ה' מהונך" והכבוד שיכבד אדם להקב"ה בממונו הוא שייתן צדקה לעניים, ושיפריש תו"מ ולקט שכחה ופאה, וכן באביו הוא חייב בכך שייתן לו מממונו לכל הדברים הנזכרים שהוא חייב בהם באביו, בכולם הוא חייב שייתן אם אין לו לאביו.

• **רבנו בחיי הדגיש את השותפות של ההורים עם הקב"ה ביצירה של האדם, ודימה את**

הכבוד כלפי הקב"ה לאופי הכבוד כלפי ההורים.

הדברים מבוססים על הגמרא:

• **תלמוד בבלי**: תנו רבנן "כבד את אביך ואת אמך"

ונאמר "כבד את ה' מהונך". השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום.

נאמר "איש אביו ואמו תיראו"

ונאמר "את ה' אלוקיך תירא ואותו תעבוד" השווה הכתוב מורא אב ואם

למוראת המקום (הקב"ה)

תנו רבנן: שלושה שותפין הן באדם, הקב"ה, ואביו ואמו.

בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו,

אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכיבדוני.

חובות הורים לילדיהם

- **מסכת קידושין:** איזו היא מצוות האב על הבן? למולו לפדותו ולמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אישה.
ויש אומרים: אף להשיטן בנהר. ר' יהודה אומר: כל שאין מלמד את בנו אומנות כאילו מלמדו לסטות.
- אב חייב למול את בנו בהגיעו לגיל שמונה ימים או לשכור מוהל שימול את הבן. אם הבן בכור עליו לפדותו בגיל 30 יום. בגיל בוגר, על ההורים להשיא את ילדיהם.
- **תלמוד בבלי:** המדריך בניו ובנותיו בדרך הישרה, והמשיאן סמוך לפירקן, עליו אמר הכתוב " וידעת כי שלום אהלך"

לימוד תורה

- אחת החובות העיקריות של האב כלפי בניו היא ללמדם תורה כבר מגיל צעיר מאד.

- **ספר דברים**: " ולימדתם אותם את בניכם לדבר בם" מכאן אמרו כשתינוק מתחיל לדבר, אביו מדבר עמו לשון הקודש, ומלמדו תורה.

- **רמב"ם**: קטן, האב חייב ללמד אותו תורה ("ולמדתם את בינכם"),

מרגע שהוא מתחיל לדבר (כשתינוק מתחיל לדבר), ילמדו אביו "תורה ציווה לנו משה" ו"שמע ישראל" ואחר כך מלמדו מעט מעט, פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או שבע, הכל לפי בוריו (בריאותו) ומוליכו אל מלמד תינוקות.

הרמב"ם ציין כי בגיל צעיר יש להכניס את הילד למסגרת חינוכית.

להלן השתלשלות תקנת הקמתם של בתי הספר בעם ישראל:

מסכת בבא בתרא: "זכור אותו האיש לטוב ויהושוע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל:

- **בהתחלה (1)** מי שהיה לו אב –היה מלמדו תורה, ומי שלא היה לו אב-לא היה למד תורה.
- **אחר כך (2)** ...התקינו שיהיו מלמדי תינוקות בירושלים.. ועדיין מי שהיה לו אב, היה מעלו (לירושלים) ומלמדו ומי שלא, לא היה עולה ולמד.
- **לאחר מכן (3)** הוקמו מרכזי לימוד בכל פלך = מחוז/ איזור, בהם למדו מגילאי 16-17 בלבד. רק לאחר שראו כי זהו גיל מאוחר מידי להתחיל את הלימוד, משום שאינם רגילים למסגרת "מי שהיה רבו כועס עליו - מבעיט בו ויוצא", כלומר רבים היו נושרים מהלימודים, הורידו את הגיל לגיל 6-7.
- **"עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן (4) שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ומכניסין אותו כבן שש או שבע"**

הציבור מחויב להקים מסגרות לימודיות וחינוכיות לילדי ישראל בכל מקום שיש בו קהילה יהודית. החובה מוטלת על הציבור ועל מנהיגיו לדאוג לקיומן ולהפעלתן של המסגרות הדרושות.

• ספר החינוך:

וכן מה שאמרו שחייב הציבור שבכל מקום ומקום להושיב מלמדי תינוקות ועיר שאין בה תינוקות של בית רבן תחרב.

הרב חיים דוד הלוי: מתייחס למצוות לימוד התורה לבנים כיום,

תוך הדגשת חובתם של ההורים בשני תחומים מרכזיים:

1. חובה על כל הורה לשכור מלמד לבנו ללמד תורה. וחייב לדאוג כי המורים של ילדיהם יהיו אנשים ראויים המחנכים לשמירת תורה ומצוות. מי שמוסר את ילדיו בפני מורים פורקי עול תורה ומצוות, חוטא הוא בנפשם ועתיד לתת את הדין על כל חטא אשר יחטאו בעתיד, כי הוא הגורם להחטיאם.

2. על הורים להבין כי עיקר חובת לימוד התורה והנחלת יסודות האמונה לא יכול להתרחש בבית הספר, אלא החובה והמצווה העיקרית מוטלת עליו ללמדם תורה ויסודות האמונה. כל מה שהאב אומר לבן נכנס ללב הבן **באמון מלא ובביטחון פשוט** כי יודע הבן כמה אביו אוהבו ולא ינחילוהו שקר. על האב לעשות מאמץ וללמד את בנו תורה בזמנים הפנויים כגון בלילות ובערבי שבתות.

חובת האם וזכותה בלימוד תורה של הבנים:

"כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל"

בית יעקב אלה הנשים.

הנשים הוקדמו , שהן זריזות במצוות.

דבר אחר: כדי שיהיו מנהיגות את בניהן לתורה.

רבנו בחיי: וציווה לדבר אל הנשים תחילה כי היא הסיבה לתורה שהירא יכולה להמשיך את בנה לבית המדרש שהיא מצויה בבית והיא מרחמת עליו בכל מיני געגועים כדי להמשיך אותו אחר לימוד התורה מנעוריו" וגם כי יזקין לא יסור ממנה" (לאמא יש כל מיני דרכים לפתות את הנער להמשיך וללכת ללמוד תורה..)

משנה, אבות: רבי יהושע- אשרי יולדתו.(שבח לאם)

תלמוד ירושלמי: על אמו של ר' יהושע נאמר "אשרי יולדתו" משום שהייתה מוליכה אותו בעריסתו לבית הכנסת על מנת שאוזניו יקלטו דברי תורה מקטנותו.

לימוד מקצוע

חובה נוספת של ההורים היא לדאוג שילדיהם ירכשו מקצוע שממנו יוכלו להתפרנס ולעמוד ברשות עצמם:

• **מסכת קידושין:** כשם שחייב ללמד את בנו תורה, כך חייב ללמדו אומנות.. רבי יהודה: כל מי שלא מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות (רש"י שואל: איך עולה על דעתך כזה דבר ? הרי ישב ולא לימדו כלום..) אלא ברגע שלא לימדו אומנות זה כאילו לימד אותו ליסטות.(כאילו מלמדו לגנוב, כי אדם שאין לו פרנסה, כדי להתקיים יצטרך לגנוב)

הרב אלימלך בר שאול: מתרגם את יישומה של ההוראה בגמרא

למציאות ימינו:

1. המקצוע שצריך האב לתת לבנו צריך להיות כזה שמצד אחד מתאים לאופיו ולכישוריו ומצד שני מהווה מקצוע ראוי שניתן להתפרנס ממנו בכבוד באותה תקופה. צריך שאותו מקצוע יאפשר קיום וחיות שכן בפחות מזה לא הושגה המטרה של חיוב לימוד האומנות וסופו מלסטם(גונב)את הבריות . אבל אם המלאכה שלומד הבן מכשירה אותו להתפרנס ממעשה ידיו ולעמוד ברשות עצמו הרי בזה מושגת המטרה של "וראה חיים" וכפו את האב ללימוד אומנות לבנו בשיעור זה.(גם אם זה מקצוע שהאב לא אוהב..)

2. על האב לתמוך בבנו ולעזור לו ללמוד מקצוע שיאפשר לו לעמוד ברשות עצמו. חייב האב להקנות לטו אומנות כדי שתפרנסהו כדי קיום ולא ייפול למעמסה על זולתו. חובה זו מוטלת על האב עד שבנו ישיג מטרה זו, גם כאשר הבן כבר גדל, על האב לממן את לימודיו המקצועיים של בנו אם אינו מסוגל לעשות זאת בכוחות עצמו. זו חובה שאינה תלויה בזמן מוגדר, כי כל זמן שהבן לא רכש את המקצוע הרי שהאב לא קיים את חובתו.

דאגה ממונית- מזונות לילדים:

ההורים חייבים לדאוג לפרנסת הילד, וזה כולל: מזונות, בגדים, וצרכים פיזיים בסיסיים.

עד איזה גיל חייב הורה לדאוג ממונית לילדיו?

במהלך הדורות ועד זמננו ניתנו תשובות שונות לשאלה זו על פי המצב הכלכלי והחברתי שהיה באותה העת. במהלך הדורות עלה בהדרגה הגיל שנקבע שילדים יכולים לעמוד ברשות עצמם מבחינה כלכלית וההורים לא חויבו במזונותיהם.

באופן טבעי כל הורה זן ומפרנס את ילדין הקטנים כחובה מוסרית בסיסית:

" דרך כל ארץ לפרנס אדם אשתו ובנין הקטנים"

לאחר חורבן בית שני נוצרו מצוקות כלכליות והורים הפסיקו לפרנס את ילדיהם. הנטל הכלכלי נפל על הציבור, ואז קבעו שהורה חייב לפרנס את ילדיו **לפחות עד גיל 6**. אם ההורה אינו ממלא חובה זו, ניתן לכפות עליו לקיימה.

מסכת כתובות: דרש רבי עולא הגדול על הפתח של בית הנשיא: אף על פי שאמרו אין אדם

זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש.

• בתקופה שבה ישבו הסנהדרין באושא שבגליל הועלה גיל חובת תשלום המזונות לילדים

• עד גיל 12-לבנות

• עד גיל 13- לבנים.

• כך הייתה ההלכה נוהגת שנים רבות עד סמוך לתקופתנו.

• **בשנת תש"ד**, תיקנה הרבנות הראשית כי גיל חובת המזונות לילדים הוא **עד גיל 15**.

• " בימנו אלה , אפילו ילדים מבוגרים לפני שהגיעו לגיל 15, **סכנות מוסריות גדולות צפויות להם**,

לבנות ולבנים, אם פרנסתם לא תהיה מובטחת להם על יסוד משפטי(חוקי) ועתה הננו מסכמים:

כמו שמאז ועד היום היה כוח בית הדין לחייב את האב בחיוב משפטי גמור ולכופו בממונו ובכל הכפיות האפשריות החוקיות לפרנס את בניו ובנותיו עד גיל ש,

כך יהא מעתה ואילך כוחם יפה לחייבו בחיוב משפטי גמור... לפרנס את בניו ובנותיו עד גיל 15.

הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל: (ביאר את טיב תקנת הרבנות הראשית) בתקופה שלנו, שילדים לא

יכולים לעבוד ולהתפרס בילדותם וגם שמצד הציבור לא רשאים לכך, ילדים כאלה שהם מחוסרי תורה

מדע ותרבות נעשים מושחתים,הואיל בזמן הזה חיוני ללמד את הבנים עד גיל 12 או 15 כדי

להכשירם לעבודה ולהיות בחברת הציבור,לכן הרי זה כמו מישהו שאין לו במה להתפרנס ממקום אחר

וחייב האב לזונם עד גיל בגרות שיוכלו להתפרנס מעבודתם.

במהלך השנים מאז תקנת הרבנות בשנת תש"ד...התברר כי חובת תשלום מזונות לילדים עד גיל 15 אנה מספיקה.

הנורמה שהתעצבה היא כי נערים ונערות נמצאים במסגרות חינוכיות לימודיות עד גיל 18 והם אינם מפרנסים את עצמם.

קיים אינטרס חינוכי וחברתי שילדים בוגרים יימצאו במסגרת חינוכית ולימודית עד גיל בוגר. מסגרות אלו מכשירות את הנוער מבחינה ערכית ומוסרית להתמודד עם אתגרי החיים ומונעות ולפחות מצמצמות הידרדרות מוסרית.

בעקבות כך,

הרבנות הראשית קבעה בשנת תשל"ו, ואחר כך בשנת תשמ"ו
שחובת מזונות הילדים היא עד גיל 18.

סיכום השתלשלות התקנה בדבר חובת ההורים למזונות עבור ילדיהם:

- ✓ מאחרי חורבן בית שני- חובה עד גיל 6
- ✓ מתקופת הסנהדרין בגליל- גיל 12 לבנות , גיל 13 לבנים.
- ✓ שנת תש"ד- תקנת הרבנות הראשית עד גיל 15.
- ✓ שנת תשל"ו ואחר כך, שנת תשמ"ו- תקנת הרבנות הראשית-
עד גיל 18.

חינוך למצוות ומידות טובות:

חובה נוספת מוטלת על ההורים היא לחנך את הילדים לקיום מצוות.

- **ע"פ התוספתא:** כאשר ילד מגיע לשלב בו הוא יכול לקיים מצוות שונות ישנה חובה על האב להרגילו במצוות אלו (כגון נענוע לולב, התעטפות בציצית ואמירת קריאת שמע. יודע לשמור תפילין- אביו מביא לו תפילין) ואם לאו, ראו לו שלא בא לעולם..

- **הרב שאול ישראלי:** מונה שני שלבים בחינוך למצוות:

בשלב הראשון, הילד יכול לקיים את מעשה המצווה אך עדיין אינו בשל מבחינת ההכרה להבין את משמעות המצווה ולהתכוון בעשייתה. בשלב זה החובה מוטלת על האב להרגיל ולחנך את בנו למצוות. החיוב מתחיל גם כשהילד אינו מבין, והוא מטעם השפעת המצווה שלא מדעת והכרה.

בשלב השני, הילד מבין את משמעותו של קיום המצוות וכעת על האב מוטלת החובה לחנך את בנו גם למשמעותן של המצוות, ומצווה זו מוטלת גם על הבן (להבין טעם המצווה) הוא נחשב כמקיים מצווה מדרבנן בעצמו..

- **חינוך למצוות ומידות טובות נוצר בראש ובראשונה על ידי אקלים ביתי משפחתי. דוגמא אישית של ההורים, חינוך למידות ערכים ומוסר, תפילה מעומק הלב, עמידה על ערכי הרוח בהתמדה ובקביעות , כל אלה הם הבסיס לחינוך טוב של ילדי הבית.**

הרב חיים דוד הלוי: חייב כל אדם לחנך את בניו ואת בנותיו, ולהרגילם לקיים מצוות שעתידים להתחייב עליהם לכשיגדלו. ויש אומרים שמצוות חינוך מוטלת גם על האם. הוא מציין כי עיקר חינוך הילדים למצוות איננו מושג ע"י דיבור או על ידי שיקנה להם לולב טלית ותפילין **אלא ע"י קיום המצוות בנוכחותם של הילדים, שכך סופגים מן ההורים את התורה והמצוות בדרך בלתי מילולית.**

- דין חינוך הוא עד גיל מצוות, (12 לבת, 13 לבן) שאז הבן/ הבת מחויבים במצוות בעצמם. אולם גם לאחר גיל זה עדיין יש חובה על ההורים לחנך את ילדיהם בדרך התורה.

- הרב חיים דוד הלוי מדגיש שעל ההורים לחוש מהי הדרך הנכונה לחנך את ילדיהם, יש זמנים בהם יש להיות תקיפים כלפי הילדים בתחום זה אולם לאחר שהילדים גדלו אין לחנכם בתקיפות ומתוך תוכחה **אלא "במתק שפתיים ובדברים רכים ונוחים".**

קשרי הורים וילדים - כבוד ושיח

כל הפעולות שהורים עושים עבור ילדיהם, צריכות להיעשות באהבה בחיבה ובכבוד.

יש לתת בילדים אמון, לתמוך לעזור ולקדם אותם על פי כישוריהם ורצונותיהם.

על ההורים לחנך את ילדיהם, להורות ולהדריך אותם, אך לא באמצעות הפעלת כוח פיזי, פגיעות נפשיות, עלבונות וכד'.

מחלוקת בין האמוראים בנוגע לערך ולעדיפות של השיח והדיבור עם המתבגרים במצבים שונים:

מסכת ברכות: אמר רבי יוחנן...טובה לדבר בלשון רידוי והכנעה כי אדם שם לב לזה יותר מכמה מלקות...

ריש לקיש: יותר ממאה מלקות שנאמר "תחת גערה במבין, מהכות כסיל מאה"

רש"י: הכנעת גערה ניכרת במבין, יותר ממאה מכות שמכין כסיל.

הראי"ה קוק: "רבי יוחנן אמר: יפה מרדות אחת בליבו של אדם יותר מכמה מלקויות".
כאן הורנו חז"ל **נועם דרך החינוך**, כי לא במכות יחונך האדם, **כי אם בדרכי נועם**.
היראה האמתית היא יראת הרוממות הבאה מצירוף האהבה הנאמנה. ועד הזמנים
האחרונים לא הבינו את זה "חכמי הפדגוגיה" והיה דרך חינוכם במכות, עד הימים האלה
שהניסיונות הרבים הוכיחו להם להקשיב למה שחז"ל הורו לנו.

ריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקויות..והוא הוסיף על מה שאמרו קודמיו יותר מכמה
מלקויות..שיש שני עניינים בחינוך מוסרי(שני מצבים בחינוך) יש חינוך תמידי להרגיל את
האדם במעשים טובים ובמידות טובות.(החינוך הרגיל השוטף, היומיומי) ויש חינוך
פתאומי, מקרי, בשעה שמרגיש שסר מהדרך שצריך להוכיחו (חינוך בסיטואציות
מסוימות)

והנה רבי יוחנן אמר יותר "מכמה מלקויות", הכוונה שהכי טוב להשתדל שתהיה ההדרכה
המוסרית באה במחונך מצד שכלו והכרתו בתמידות יותר מאשר אם נכה אותו. ועל ידי
זה נחנך אותו לסור מרע בכלל וללכת בדרך טובים.

וריש לקיש אמר "יותר ממאה מלקויות", הכוונה שאפילו בשעת החינוך המקרי
(בסיטואציות חריגות) כי השחית דרכו בחטא ופשע חמור שראוי ללקות מאה מלקות, גם
על זה יפה המרדות השכלית(השיח השכלי), כי הניצוץ השכלי באדם יאיר גם מחשכי
לב. רק החובה להעלותם במעלת הנבונים, שיהיו ראויים להכיר ערך המרדות שבלב.

**שני האמורים טוענים כי החינוך המיטבי הוא בדרכי נועם,
להדריך ולחנך לעשות את הראוי והנדרש בהתאם ליכולתו
ולהבנתו של המתחנך, ולא בכוח.**

**ריש לקיש חידד שאף במצבים חריגים וקשים של התנהגות ומעשים לא
ראויים, בכל זאת יש עדיפות להסברה "למרדות שכלית" ולא בכוח.**

הרב אלימלך בר שאול : הדגיש את הערך והחשיבות החינוכית של מתן כבוד למתבגרים:

הורים, ובייחוד הורים מסורים ביותר, מצפים ליחס של כבוד מצד ילדיהם. "כבד את אביך ואת אמך" "איש אביו ואמו תיראו" וגדולה וקדושה מצווה זו. ואשרי מי שזוכה לקיימה בשלמותה.

אבל גם על ההורים חלה חובת כבוד לילדים שהתבגרו. זה חלק ממצוות חינוך שההורים הצטוו עליה. הילדים שהתבגרו דורשים הכרה בבגרותם ואינם רוצים שהוריהם ימשיכו לראות בהם ילדים. ואם ההורים אינם מכירים בבגרותם, או אפילו מתעלמים ממנה, הרי הם (המתבגרים) נוטים להוכיח את בגרותם על ידי התמרדות בדיבור או גם במעשה...

על ההורים להכיר מיד בסימני הבגרות הגופנית והרוחנית של ילדיהם, להסתגל אליה והכיר בה, ולהוכיח את הכרתם זו, בדיבור ומעשה.

ואז יוכלו מחדש להיות מחנכים טובים ונשמעים לילדים שהתבגרו.

אשרי ההורים העומדים במאמץ זה בכל יכולתם, ואשרי הילדים הזוכים להורים כאלה.

- הרבנות הראשית יצאה בעבר בקריאה ברורה נגד אלימות כלפי ילדים, בה הם הסבירו איך לחנך, ומה לעשות אם בכל זאת ידוע על אלימות במשפחה:

- **קריאת הרבנות הראשית:** לאחרונה התרבו מקרי אלימות כלפי ילדים שמיעוטם אף הסתיים במות הילד המוכה.. עושי מעשים אלו פועלים כאילו מתוך עקרונות היהדות ומתוך הבנה מעוותת של דברי חז"ל: "חוסך שבטו שונא בנו". יש מי שחושבים כי זוהי דרך היהדות.

יש להדגיש כי **זו לא דרכה של תורה**. ומעשים ופשעים אלו הנם נגד היהדות הפועלת ומחנכת מתוך אהבה חיבה קירבה סבלנות וסובלנות כלפי הילדים ומתירה רק "שמאל דוחה וימין מקרבת" מתוך מגמה חינוכית.

"לא הקפדן מלמד". צריך לעשות כל שביכולתנו כדי לפעול במאור פנים בלימוד והסברה ונמנע מצבים מיותרים של אלימות פיזית או אחרת. כל מי שבידו מידע על ילד מוכה **חייב על פי דין** להעביר את המידע מיידית לרשויות המוסמכות כדי למנוע חלילה פגיעה בגוף ובנפש ושפיכות דמים רחמנא ליצלן.

חוק המדינה מחייב לפנות לרשויות הרווחה או אף למשטרה בכל מקרה שנחשפת אלימות כלשהי במשפחה נגד ילדים. חובת הדיווח מוטלת על כל אדם ועוד יותר על בעלי מקצוע: מורים, אנשי חינוך, מדריך בתנועת נוער, רופא אחות, עובד שירותי הרווחה וכו'

הרב שלמה אבינר:

שאלה: מה צריך להיות יחסו של ילד מוכה להוריו מבחינת דין כיבוד הורים?

תשובה: אינו חייב לסבול מכות ומותר לו לנקוט באמצעים כדי להיחלץ מהמצב הזה ולהגן בכך על חייו ועל אושרו. מותר לו לספר על כך לבני המשפחה, למורים ולמדריכים כדי שיעזרו לו. זה לא לשון הרע שהרי זה לתועלת.

שאלה: האם דיווח לגורמים מטפלים או משטרתיים על חשד באלימות במשפחה עלול להיות הוצאת דיבה ולשון הרע?

תשובה: אין בזה שום לשון הרע כיוון שהוא לתועלת. יתר על כן חובה על כל אדם לדווח באופן מיידי על הכאה אכזרית לרשויות המתאימות...כיוון שהילד הוא חסר מגן ואינו יודע להיכן לפנות או שאין לו עוז לפנות.

הרבה ילדים סובלים מהתעללות בבית, ומוטל על המחנכים לשים לב לקשיי התנהגות לדובב ולרכוש את אמונם. יותר קל לילד לפנות למדריך, אשר הוא עצמו צריך להתייעץ עם בוגרים ממנו. עליו להיזהר לא לבגוד באמון החניך שפתח בפניו את ליבו. אסור לאדם להעביר לזולת את מה שהוגדר לו בגדר "סוד". לכן עליו לבקש רשות מהחניך להתייעץ עם מישהו מבוגר ממנו, וגם אם יחליט להתייעץ אין לא לגלות את זהות החניך. אם מדובר בהתעללות חמורה יש חובת דיווח על המדריך הן מבחינה הלכתית והן מבחינה חוקית ואם הוא חושש לפגוע באמון החניך שסיפר לו, יש להתייעץ עם מבוגר איך להיחלץ מהמיצר.

דרכי חינוך

רש"י: מטרת החינוך:

"אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא
סרוך אחר מנהגו לכשיגדיל" רש"י (חגיגה)

הנהגה. הרגל. הפנמה.

איך עושים זאת?

"חנוך לנער על פי דרכו"

מדרש משלי:

- לדעת רבי אליעזר, מי שמחנך את בנו בדברי תורה כבר מצעירותו ("עד שהוא נער") הדבר יגרום לכך שדברי התורה יהיו משוקעים בליבו והוא ילך ויבנה את עולמו הרוחני לאורם באופן עצמאי "הוא מתגדל בהם והולך"
- לעומת זאת רבי יהושע רואה את החינוך לא כגילוי כוחותיו הפנימיים של האדם אלא כאילוף או כיפוף, כלומר תמצית החינוך אינה האמון בכוחותיו העצמיים של האדם והוצאתם לפועל, אלא עיצוב האדם ע"פ דפוסים חיצוניים. הרגל האדם בדרכי התורה יעלה יפה רק אם יתחיל כבר מגיל צעיר. רבי יהושע משתמש להבהרת דבריו בשני משלים. האחד מעולם החי- הבהמה שאם לא הורגלה בנשיאת העול מגיל צעיר תתקשה לעשות זאת בגיל מאוחר, והשני מעולם הצומח- זמורות הגפן כשהן צעירות ורכות ניתן לכופפן בקלות אולם הזמורות הבוגרות מתקשות ובלתי אפשרי לכופפן לפי רצון בעל הכרם.

"חנוך לנער על פי דרכו"

האדמו"ר מפיאסצנה:

עיקר החינוך הוא שלא רק כאשר הנער נער ויד אביו עודה תקיפה עליו ישמע לו ויעשה מצוותיו, אלא, גם כשיגדל ויהיה ברשותו "גם כי יזקין לא יסור ממנה". כי החינוך הוא לא ציווי בלבד שמצווה את בנו /תלמידו תעשה ככה וככה, וגם לא הרגל בלבד שמרגילו לעשות דברים טובים

א- תכלית החינוך היא העמדת אדם עובד ה' לכל אורך חייו. על המחנך לראות לנגד עיניו את תלמידו לא רק כעת, כשהוא נער, אלא בטווח הארוך של חייו "גם כי יזקין לא יסור ממנה". כאשר זוהי התודעה החינוכית, הציווי וההרגל הופכים להיות כלים חשובים בעבודה החינוכית אולם הם אינם העיקר. העיקר בחינוך הוא חשיפת נשמת ה' הטמונה באדם, והפיכתו לעובד ה' החפץ בכך מעצמו ולא מכוח כפייה חיצונית וממשיך לדבוק בדרך התורה והמצוות גם כשעומד ברשות עצמו. והמצוה אף המרגיל אינו בטוח שהבן /התלמיד המצווה והמתרגל יעשה כמצוותו, גם כשיגדל ויהי ברשות עצמו.

ב- שלמה המלך גילה לנו מה האופן והאמצעי להגיע ל"גם כי יזקין לא יסור ממנה". הדרך להגיע לתכלית זו הדרך היא ע"י חינוך "על פי דרכו" שזה הוא העיקר.. החינוך משתנה מאדם לאדם, מתלמיד לתלמיד. יש להתאים את דרכי החינוך לכל אחד באופן אישי, מתוך היכרות עם אופיו המיוחד, כישרונותיו, צרכיו וניצוץ הנשמה המיוחד שלו.

"חנוך לנער על פי דרכו"

המשך האדמו"ר מפיאסצנה:

הרי מי שמצווה או מרגיל בלבד.. לא חייב לשים לב אל הבן/התלמיד, לדעת טבעם ושכלם.. הוא רק מצווה עשה כך וכך. הוא גם לא מרגיש חובה בעצמו לטפל בכל תלמיד ותלמיד. הוא יכול לצוות הרבה תלמידים בבת אחת תעשו ככה כי הכל תלוי במצווה.

• אבל המחנך, שרוצה לגלות את נשמת התלמיד...
לגדלה ולהבעירה...

מוכרח להרכין ראש אל התלמיד, ולחדור אל קטנותו ..
עד אשר יגיע אל ניצוץ נשמתו הגנוזה .. ולהצמיחה ולגדלה .
ולכן החינוך משתנה מנער לנער. כי זה תלוי בכל אחד בטבעו
ובמידותיו. חובה על המחנך להכיר היטב את תלמידו, ולא מה שיצווה
לזה, יצווה לתלמיד אחר השונה ממנו בטבע רצון ומידות.

"על פי דרכו" על פי דרכו של כל אחד ואחד.